

Matej MEDVECKÝ

Ústredňa štátnej bezpečnosti od jej vzniku po Salzburg

MEDVECKÝ, Matej: State security headquarters from its establishment to Salzburg Talks. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 67-76.

State Security Headquarters (ÚŠB) was founded as a new police office type in Slovakia on 1 January 1940. The initiators of its founding were decided to constitute a Slovak version of Gestapo. Although the new office never fulfilled this plan, it immediately took charge of its repressive role. The main task of ÚŠB was to investigate political criminality and to operate a counterintelligence service. In spite of the repressive instrumental role in commanding society, this role of ÚŠB was never operated to its utmost potential, undoubtedly thanks to many employees that helped various resistance groups for diverse reasons – from their own democratic confidence or from personal acquaintance motives.

Ústredňa štátnej bezpečnosti (ÚŠB) bola najvyšším policajným úradom počas Slovenskej republiky 1939 – 1945, ktorý mal za úlohu vykonávať policajné obranné spravodajstvo, plniť funkciu politickej polície a ďalšie štátno-bezpečnostné úlohy. Ústredňa vznikla v roku 1940, a podobne ako niektoré iné úrady Slovenskej republiky 1939 – 1945, akosi „samovoľne“ zanikla na jar 1945 spolu so štátom, ktorý ju vytvoril. Na rozdiel od komunistickej Štátnej bezpečnosti však do istej miery nadväzovala na tradície prvorepublikovej policajnej administratívy, aj keď samozrejme priniesla mnoho novinek. Tento fakt bolo podmienený nedemokratickým režimom, ktorý na Slovensku zaviedla Hlinkova slovenská ľudová strana.

Tento príspevok sa nebude detailnejšie zaoberať štruktúrou či personálmi Ústredne štátnej bezpečnosti a vynecháme aj niektoré ďalšie dôležité otázky. Nejde totiž o prvé spracovanie tejto témy a preto s odkazom na patričnú literatúru sa radšej budeme venovať niektorým menej známym aspektom pôsobenia ÚŠB.¹ Dá sa povedať, že tento príspevok je pokračovaním

1 Pozri: MEDVECKÝ, Matej: Vznik Ústredne štátnej bezpečnosti. In: *Pamäť národa*, 2006, č. 2, s. 24-35. Existuje aj staršia štúdia o danej téme, ide však o prácu založenú len na materiáloch Národného súdu a ideologických poučkách. KIŠ, Štefan: Vznik Ústredne štátnej bezpečnosti klérofašistického Slovenského štátu

predchádzajúcej, rozsahom väčšej štúdie autora a je založený hlavne na dokumentoch, ktoré sa do citovanej štúdie nezmestili. Niektoré fakty však bude nutné z dôvodu prehľadnosti a koncepcie práce zopakovať.

O zriadení Ústredne štátnej bezpečnosti sa rozhodlo na jeseň 1939, práve v čase, keď na Slovensku pôsobila druhá nemecká policajná misia.² Budúci prvý prednosta ÚŠB Jozef Mišík³ sa v tom čase stal prednostom IV. oddelenia Ministerstva vnútra (ďalej MV). Po svojom vymenovaní za ministra vnútra sa Ferdinand Ďurčanský rozhodol, že do procesu zriaďovania slovenskej politickej polície zasiahne, nový úrad si prispôbi svojím predstavám a ambíciám. Za týmto účelom zvolal poradu zainteresovaných úradníkov. Zúčastnili sa jej okrem ministra a Dr. Jozefa Mišíka⁴ aj Timotej Ištók za žandárov a bratislavský policajný riaditeľ Dr. Ján Jusko a jej výsledkom bol plán zlúčenia IV. odboru MV a Spravodajskej ústredne pri Policajnom riaditeľstve v Bratislave (ZÚs) a tým vznik ÚŠB. ZÚs bola do novovzniknutej ÚŠB začlenená ako celok, vzniklo z nej II. oddelenie (obránné spravodajstvo). Ústredňa štátnej bezpečnosti vznikla k 1. januáru 1940.⁵ Bola vytvorená na základe vládneho nariadenia č. 51/1936 Sb. z. a n. (O organizácii policajnej správy a policajnej služby) s pôsobnosťou štátneho policajného úradu, teda administratívneho policajného úradu I. stolice pre celé územie Slovenskej republiky so sídlom v Bratislave. ÚŠB prevzala agendu spravodajských a politických oddelení polície aj s ich personálom.⁶

a jej protikomunistická činnosť do začatia agresie fašistického Nemecka proti Sovietskemu zväzu. In: Historie ZNB 4. Praha 1979, s. 46-66.

- 2 O nemeckých policajných misiách existuje pomerne kvalitná literatúra, pozri napr.: SUŠKO, Ladislav: Systém poradcov v nacistickom ovládaní Slovenska v rokoch 1939 – 1941. In: Historické štúdie XXIII. Bratislava 1982, s. 6; TÖNSMEYER, Tatjana: Das Dritte Reich und die Slowakei 1939 – 1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn. Paderborn 2003, s. 118.
- 3 Jozef Mišík po skončení vojny tvrdil, že mu prevzatie IV. oddelenia Ministerstva vnútra v polovici septembra 1939 Jozef Tiso nariadil. Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, f. Národný súd, 49/1945/6. Výpoveď Jozefa Mišíka.
- 4 Mišík k tomu neskôr tvrdil, že on sám, spolu s Juskom sa stavali proti zriadeniu ÚŠB, pretože podobná „*tajná policajná služba sa vykonávala už v rámci policajného riaditeľstva v Bratislave...*“ Preto podľa nich nebolo potrebné zriadiť ÚŠB. Štátny archív Bratislava (ďalej ŠA BA), f. Okresný ľudový súd Bratislava (ďalej OES BA), 35/1848, List Jozefa Mišíka z 5. 6. 1945 adresovaný Poverenictvu pre veci vnútorné.
- 5 ŠA BA f. OES BA, 35/1948, Jozef Mišík. ÚŠB bola zriadená podľa rozvrhu práce MV č. 17401/39 prez. Z 30. 12. 1939. CHREŇOVÁ, J.: Štruktúra ústredných orgánov na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 (Prehľad). Bratislava 1977, s. 71.

ÚŠB bola policajným úradom so zameraním na protištátne trestné činy a obranné spravodajstvo. To znamená, že nemala na starosti ofenzívu a neplnila žiadne úlohy, ktoré zvyčajne má na starosti rozviedka. Vyplýva to pravdepodobne nielen zo záväzku Slovenskej republiky podriaadiť svoju zahraničnú politiku Nemeckej ríši (z toho dôvodu jej odpadla – aspoň oficiálne – väčšina tradičných cieľov – napr. Maďarsko, ako tradičný nepriateľ a dlhodobý cieľ spravodajských služieb medzivojnového Československa bolo štátom spojeneckým), ale aj z predchádzajúcej tradície, keď ofenzívne spravodajstvo vykonávali hlavne pracovníci vojenského spravodajstva. V počiatočnom období svojej existencie sa činnosť ÚŠB riadila inštrukciou ministra vnútra Ferdinanda Ďurčanského z februára 1940 číslo 3973/1940 ÚŠB, podľa ktorej dostala Ústredňa do kompetencie nasledovné veci: „a/ *Všetky věci politickej povahy, menovite: socialistické a komunistické pohyby, židovská otázka, maďarská strana a národnostný pohyb maď. národnej skupiny, ruská otázka, záležitosti HSELS, DP, HG, HM, FS, DJ, pohraničné incidenty, zahraničný odboj ČSR a podobne.* b/ *Všetky věci tlačové a cenzúra.* c/ *Veci hospodárske s hlediska veřejného poriadku a pokoja /stávky a výluky.../ d/ Zákon na obranu štátu.* e/ *Interné pokyny a opatrenia dôverného rázu administratívno – policajnej povahy.* f/ *Obranná služba spravodajská.*“⁶⁷ ÚŠB ďalej pre potreby vybraných rezortov vypracovávala pravidelné mesačné situačné správy (zo správ okresných náčelníkov), pričom každá správa bola rozčlenená na určené okruhy: „*Správy politické vo všeobecnosti /pohraničné incidenty, polit. situácia celková atď./,* b/ *Správy o komunistoch a o socialistických pohyboch vôbec,* c/ *Správy o národnostných skupinách,* d/ *Veci HSELS, DP, HG, HM, FS, DJ.,* e/ *Správy o Židoch z hlediska politického,* f/ *Správy o pomeroch náboženských.*“⁶⁸ Hospodárska časť sa ďalej členila na: „a/ *Hospodárska situácia vo všeobecnosti /zásobovanie obyvateľstva, stav úrody, živelné pohromy, atď./.* b/ *Trh práce, nezamestnanosť, mzdové pomery, stávky a výluky.* c/ *Správy o Židoch z hlediska hospodárskeho /arizácia podnikov a pod./ a majetkové věci cudzincov /odpredaj väčšieho majetku cudzinca/.*“⁹

ÚŠB mala v čase svojho vzniku dve odbočky – prešovskú a zvolenskú. Odbočka ÚŠB v Prešove sa nachádzala pri tamojšom Policajnom riaditeľstve a pracovalo v nej spolu 13 detektívov a úradníkov. Túto Odbočku viedol Dr. Ladislav Števonka. Odbočka ÚŠB pri Štátnom policajnom úrade vo

6 ŠA BA, f. OLS BA, 195/1945, výpoveď Jána Greinera.

7 SNA, 209-861-3.

8 Tamtiež.

9 Tamtiež.

Zvolene mala piatich zamestnancov, z toho 2 inšpektorov a 3 strážnikov. Jej vedúcim bol inšpektor Ján Maďar.

Obdobie, keď Ústredňa štátnej bezpečnosti vznikla bol pre nový úrad aj časom veľkého sporu s Hlinkovou gardou, resp. s Rodobranou. Podstatou sporu boli ambície (ale aj reálne kroky) Rodobrany, smerujúce k prevzatiu úloh štátno-bezpečnostnej služby do svojich rúk. K tomu mala slúžiť Dôvernícka služba Rodobrany. Pretože prvý prednosta ÚŠB Jozef Mišík mal už predtým konflikty s HG,¹⁰ je zrejmé, že počas jeho pôsobenia na seba ďalšie stretы podobného druhu nenechali čakať. ÚŠB sa zasadzovala hlavne o obmedzenie spravodajských aktivít Rodobrany (a jej veliteľ Jozef Joštiak, švager Alexandra Macha, a ním poverení ľudia vytvárali vlastné agentúrne siete a snažili sa posilniť svoju pozíciu na úkor štátnych orgánov).¹¹ V prostredí ÚŠB Rodobranu hanlivo nazývali „*nickcarterovským spolkom*“.¹²

Spor vrcholil v marci 1940, kedy sa iniciatívy chopila polícia, ktorá spravodajskú činnosť Rodobrany podrobila zdrvujúcej kritike. Pracovníci ÚŠB aj zozbierali množstvo kompromitujúceho materiálu na činnosť Rodobrany a predložili ich vláde spolu s návrhom na faktické zrušenie tejto organizácie. V návrhu na spoluprácu medzi štátnymi úradmi a HG ÚŠB navrhla prevedenie finančných prostriedkov, ktoré Rodobrana mala vyčlenené na spravodajské účely, štátnym úradom, teda fakticky sebe. Návrh na zrušenie Joštiakov-

10 V roku 1939 Mišík zakročil proti príslušníkom HG v Piešťanoch, ktorí sa správali „nezákonne“ proti Židom. Mišík, ktorý tu bol vo funkcii okresného náčelníka, vtedy nechal internovať v Ilave členov HG a Deutsche Partei, ktorí rabovali majetky piešťanských židov a vykonávali na nich aj fyzické násilie. Prípád riešil Krajský súd v Trenčíne. ŠA BA, f. OLS BA, 35/1948.

11 „*Podľa správ, ktoré dochádzajú Ústredni štátnej bezpečnosti bolo zistené, že po Slovensku chodia osoby, ktoré sa vydávajú za členov akejsi tajnej štátnej polície, preukazujú sa odznakmi a tvrdia o sebe, že sú slovenským Gestapom. Takéto osoby sa dokonca odvažujú i od úradných kruhov žiadať podporu vo svojej činnosti. Vyskytli sa i také prípady, že sa niektoré osoby vydávali za členov nemeckého Gestapa. K vôli informácii Ústredňa štátnej bezpečnosti sdeľuje, že na Slovensku nemecké Gestapo nepôsobí a nejestvuje ani žiadne slovenské Gestapo. ... Každý, kto by sa vydával za člena akejsi tajnej štátnej polície ... má byť ihneď zadržaný a potrestaný podľa § 44. priest. Zákona.*“ ŠA BA, f. OLS BA, 35/1948, obežník č. 4.881/3a-1940. Tajná štátna polícia na Slovensku. Rodobrana ani HG tu síce explicitne spomínané nie sú, v kontexte popisovaných udalostí je však zrejmé, že ide práve o tieto inštitúcie.

12 Takéto označenie použil aj vysoký funkcionár HG Karol Danihel, ktorý však tvrdil, že Joštiak svoje aktivity rozvíjal aj mimo HG. SNA Bratislava, f. Národný súd, 49/1945, Svedecká výpoveď Karola Danihela na hlavnom pojednávaní.

ho úradu bol doplnený zoznamom vybraných trestných činov, ktoré spáchali členovia HG a Rodobrany. Celý konflikt sa nakoniec ukončil dohodou o spolupráci medzi ÚŠB a HG a prijatím zákona 166/1940 Sl. z., kde boli pomocné úlohy Hlinkovej gardy definované.¹³ Na záver k otázke konfliktu medzi ÚŠB a Rodobranou treba dodať, že Rodobrana bola rozpustená v júni 1940.¹⁴ V tom čase už nebol hlavným veliteľom HG Alexander Mach, ale Tisov exponent František Galan. Tento konflikt nepochybne kopíroval spor medzi umiernenou (Jozef Tiso) a radikálnou skupinou (Vojtech Tuka) v HSLŠ. Prednosta ÚŠB Mišík bol v podstate človekom Tisovho krídla; Joštiak naopak výrazný člen Tukovej skupiny.¹⁵ Konflikt medzi ÚŠB a HG sa však stával neúnos-

13 Viac o celom spore pozri: MEDVECKÝ, M.: *Vznik Ústredne štátnej bezpečnosti...*, s. 30-33.

14 Vtedajší šéf ÚŠB Jozef Mišík k tomu v povojnovej zápisnici dodal: „*Spolu s Dr. Sadloňom sme sbierali material o prehmatoch a násilnostiach Gardy cieľom predloženia Tisovi a Tukovi. Paralizovali sme činnosť Rodobrany vedenej Joštiakom a úspešne sme ich znemožnili.*“ ŠA BA, f. OLS BA, 35/1948, Zápisnica s Jozefom Mišíkom zo dňa 29. 11. 1945.

15 Zaujímavé sú napr. aj spomienky inšpektora Imricha Suckého: „*Když pak byl TUKA v říjnu 1938 propuštěn z vězení na svobodu a dostával se do popředí politického života, neměl při tom významnějších a odpovědnějších funkcionářů, o které by se mohl opírat a jejich prostřednictvím prosazovat své ambice. K tomu mu měla i sloužit gloriola „největšího slovenského mučedníka“ za Slovenskou věc, že byl tak dlouho vo vězení a snažil se dostat do vlády. Protože se mu to nepodařilo, hledal podporu u hitlerovského Německa a když pak jimi byl prosazen za předsedu slovenské vlády, jako jeden z prvořadých úkolů viděl v tom, že se musí zbavit svých politických protivníků. A k tomuto mu sloužil t.zv. černý kabinet, kam si dosadil své nejspolehlivější stoupence a vedoucím jmenoval Jozefa JOŠTÁKA. Dalšími členy jeho kabinetu byli Anton SZNACKÝ který byl s ním v r. 1928 odsouzen pro špionáž ve prospěch Maďarska, dále Ján FARKAŠ, kpt. Ján LOKŠÍK a Dr. MATOVIČ, který pracoval v kabinetě na Ministerstvu vnitra. Je možné, že v tomto TUKOVĚ „černém kabinetu“ byly ještě další osoby, jmenovitě však již nevím. ... Pokud vím, tento „černý kabinet“ TUKY pracoval asi do r. 1943, kdy si natolik upevnil posici, že již práci „černého kabinetu“ nepotřeboval a plně se opíral ve své činnosti o Němce, kteří v něm měli a viděli naprosto oddaného člověka. ... TUKA s kabinetem intrikoval proti funkcionářům z vedení HSLŠ i proti TISOVI. Kdo však byl jmenovitě na základě působení „černého kabinetu“ odstraněn TUKOU již nevím a sám jsem nebyl do tohoto zákulisního boje o moc zasvěcen. Víím, že „černý kabinet“ sehrál rozhodující úlohu v době vytvoření t.zv. Slovenského státu, kdy posice TUKY byla nejslabší. Také mi není známo, jaký kompromitující materiál tento TUKŮV kabinet získal.“ NA ČR Praha, f. ÚV KSČ, nezaražené spisy, MV, protokol o výpovědi Imricha Suckého zo dňa 24. 2. 1959. K tomu je treba doplniť len malú opravu, spomínaný Lokšík sa krstným menom volal Michal.*

ným a bolo nutné upraviť ich vzájomný vzťah. A keďže v prvej polovici roku 1940 mala umiernená skupina prevahu, výsledok sa dal predpokladať.¹⁶ Spor medzi ÚŠB a HG občas nadobudol až mierne komické rozmery. Napríklad 1. apríla 1940 upozornila ÚŠB predstaviteľov Hlinkovej gardy na to, že HG by mala ísť príkladom v práci za národnú očistu. Preto bol podľa názoru pracovníkov Ústredne neúnosný fakt, že kino vo Veľkých Levároch, ktoré vlastnila garda, predávalo vstupenky s textom v českom jazyku.¹⁷ Náprava tamojším príslušníkom HG trvala celý mesiac.

Do sporu sa však zaangažovali aj iné zložky štátnej správy, k tomuto kroku samozrejme vyprovokované. Za spomenutie stojí napríklad prípis Okresného úradu v Považskej Bystrici z 1. marca 1940, ktorým ÚŠB upozorňovali: „... že by bolo nutné u hlavného veliteľstva HG zakročiť, aby gardisti na svojich schôdkach neútočili na statočné, čestné a za skromný plat pracujúcich administratívnych úradníkov, lež aby týchto všemožne podporovali a mali k nim dôveru.“¹⁸

Situácia sa zmenila, podobne ako v iných prípadoch po rokovaníach v Salzburgu a po Machovom nástupe do funkcie ministra vnútra. Nový minister vtedy vybraných pracovníkov Rodobrany jednoducho zadefinoval na ÚŠB. Napríklad Dominik Damin: „1. septembra 1940 Joštiak ma odovzdal so súhlasom Ministerstva vnútra z rozkazu ministra vnútra Macha do služby ÚŠB ako podriadeného dr. Ambrovi. Služobné zadelenie som mal pozorovanie hazardných kartárov, pozorovanie pašovania cudzích valút a machinácie so židovskými majetkami. Rozkazy som dostával priamo od dr. Ambru.“¹⁹

ÚŠB okrem toho situáciu v Hlinkovej garde aj monitorovala a získavala v tomto prostredí dôverné informácie. Sledovala tiež nevráživosť medzi niektorými skupinami v rámci Hlinkovej gardy: „Z dôverného a hodnoverného prameňa som sa dozvedel, že dňa 26. 2. 1940 na HV HG boli oslavované meniny hl. veliteľa HG. Počas osláv prišla tam delegácia vedená gardistom Kalinom a žiadala na hlavnom veliteľovi kategoricky, aby Dr. K. Daniel nezúčastnil sa na berlínskej ceste v jeho sprievode. Príčina nebola mi zdedená.“²⁰

16 Mišík dokonca Alexandra Macha nechal sledovať dvoma detektívmi, nepochybne aj to prispelo k jeho rýchlemu odvolaniu.

17 SNA Bratislava, 209-29-42, prípis č. j. 6101/3b/1940.

18 SNA Bratislava, 209-861-3, prípis č. j. 56/1940 prez.

19 ŠA BA, f. OLS BA, 72/1948. Ján Ambra sa stal šéfom ÚŠB po tom, ako minister Mach odvolal krátko po svojom nástupe do funkcie Jozefa Mišíka.

20 SNA Bratislava, 209-861-1, Úradný záznam zo dňa 26. 2. 1940.

Po svojom vzniku sa ÚŠB vzniku dostala aj do ďalšieho sporu, tentokrát však so štátnym úradom. Konkrétne šlo o to, že niektorí pracovníci Ministerstva pravosúdia, resp. prokuratúry odmietali s ÚŠB spolupracovať, odvolávajú sa na to, že ÚŠB nemá reálny zákonný podklad. Konkrétne podstatu sporu objašňoval vo svojej výpovedi pred Národným súdom v rámci procesu proti Jánovi Ambrovi a Petrovi Starinskému bývalý bratislavský prokurátor (po skončení vojny predseda Okresného ľudového súdu Bratislava) Jozef Kostka, ktorý vo svojej svedeckej výpovedi tvrdil, že ÚŠB v podstate vznikla via facti a preto ju (ešte vo funkcii prokurátora) nebral na vedomie. Prípisy ÚŠB teda na Štátnom zastupiteľstve na jeho príkaz považovali za policajné a odpovede mali byť zasielané na Policajné riaditeľstvo. Podľa Kostku to časť pracovníkov ÚŠB, „*policajní úradníci vychovaní v starej škole*“²¹, akceptovala a chodili na prokuratúru na porady o prípadoch, niektorí dokonca nosili aj odpisy protokolov o výpovedi obvinených. Tento vcelku kladný pomer medzi ÚŠB a Štátnym zastupiteľstvom trval až do nástupu Jána Ambru (bývalého referenta Spravodajského oddelenia HG) do funkcie prednostu (až po salzburských rokovaniach). Podľa Kostku mu dokonca komisár František Jurčo dokonca raz vysvetlil, že Ambra má nasledovnú predstavu o štruktúre moci na Slovensku: na prvom mieste je samozrejme vláda, po nej nasleduje ÚŠB a potom idú jednotlivé rezorty. Kostka ďalej vypovedal, že na základe toho sa nedivil, keď začali z ÚŠB na prokuratúru prichádzať prípisy, dožadujúce sa podania správy a pod.. Proti tomuto postoju sa vraj postavil, minister pravosúdia Gejza Fritz však nezaujal žiadne stanovisko.²² Ďalším nedorozumeniam „pomohol“ aj už spomínaný príchod radikálnejších gardistov, Kostka konkrétne spomína Michala Lechtu, ktorý podľa jeho povelovej výpovede zneužíval právomoc verejného činiteľa a obohacoval sa na úkor židov (šlo o desaťtisícové sumy). Pri priamom útoku však (pochopiteľne) nepomohli ani intervencie na najvyšších miestach: „... *vybral som sa po návšteve hl. p. radcu Garaia a dra Kardoša k vtedajšiemu predsedu vlády dr. Tukovi a predniesol som mu žalostný stav polície, zavinенý nálezou ÚŠB. Dr. Tuka sa tváril, ako by o ničom nevedel. Nevedel vraj, že Lechta je trestaný človek. Nevedel, že sa na ÚŠB zákon nerešpektuje. Proti Lechtovi aby som preto postupoval podľa zákona. Ináč vraj, keď sa o pár dní vráti minister vnútra /Mach/, požiadala ma na spoločnú poradu, na ktorej bude postarané, aby aj pre ÚŠB platil zákon. K tej porade, pravda, nikdy nedošlo.*“²³

21 SNA Bratislava, f. Národný súd, 53/1945, Výpoveď Jozefa Kostku.

22 Tamtiež.

23 Tamtiež.

Medzi štátno-bezpečnostnú agendu v tomto období patrilo aj čítanie periodickej a neperiodickej tlače, čo ÚŠB vykonávala na základe rozvrhu práce na rok 1940. Prednosta Jozef Mišík teda vydal úpravu, na základe ktorej sa mali pracovníci bezpečnosti touto činnosťou zaoberať. Čítaním periodickej tlače boli poverené oddelenia 1, 3/a, 3/b a 4. Každý úradník bol povinný pridelené noviny prečítať (vrátane inzerátov) a označiť šifrou. Ak našiel správu, spadajúcu do agendy jeho oddelenia, iného oddelenia alebo inej organizačnej jednotky MV, bolo jeho povinnosťou takého článku označiť. Ak išlo o správy „obzvlášť dôležité“, mal okamžite upozorniť vedúceho oddelenia. Ten v prípade potreby informoval prednostu ÚŠB. Vyznačené články potom na tlačovom oddelení pracovníci vystrihovali a zaznačovali sa v tlačovej a všeobecnej kartotéke. Výstrižky sa zakladali. V prípade neperiodickej tlače pracovníci ÚŠB vypracovávali posudky. Knihu s posudkom potom zaznačili do tlačovej kartotéky a tlačovina sa uložila do knižnice Ministerstva vnútra.²⁴ V princípe mala ÚŠB vytypovaných takmer 50 okruhov, ktoré v tlači sledovala.²⁵

Ústredňa v počiatočnej etape svojej existencie však všetku svoju energiu pochopiteľne nevyakladala len na spory, či vybavovanie administratívnej agendy. Venovala sa aj spracovávaniu prípadov. Na tomto mieste sa z priestorových dôvodov zmienime len o tých najvýznamnejších, či najzaujímavejších.

Viacere prípady sa už vtedy týkali existujúcich odbojových skupín. Skupinu Stanislava Mareša, ktorá sa zaoberala pašovaním českých dôstojníkov cez Maďarsko do Francúzska, odhalili na prelome rokov 1939 – 1940.²⁶ ÚŠB

24 SNA Bratislava, 209-168-39, Úprava čítania periodickej a neperiodickej tlače. Na ÚŠB sa vyššie popísaným spôsobom spracovávalo 14 periodických časopisov: Slovák, Gardista, Slovenská pravda, Slovenská sloboda, Slovenská politika, Slovenský robotník, Národné noviny, Deutsche Stimmen, Grenzbote, Esti Ujság, Uj Hírek, Der Neue Tag, Kronen Zeitung a Völkischer Beobachter.

25 Ide o nasledovné okruhy: Amnestia, Arizácia, Bratislava, bezpečnostné zbory, Česi v SR, Cestovný ruch, Cirkev, C.P.O., demonštrácie a stávky, doprava, Maďari v SR, národnostné skupiny v SR, návštevy významných osôb (delegácie), Nemci v SR, politická správa verejná, porady a rokovania, pozemková reforma, prezident SR, robotníctvo, rozsudky a protištátna činnosť, Slovensko, Slováci v cudzine, zbierky, sčítanie ľudu, schôdze – zhromaždenia, slávnosti, Snem SR, študentstvo, spolky, tlač, Ukrajinci, úradníctvo, vláda SR, voľby, zamestnanectvo, zdravotníctvo, zastupiteľské zbory, židia, HSES, HG, HM, DP, FS – DJ, Maďarská strana na Slovensku, Matica slovenská, Slovenská liga, Spolok svätého Vojtecha, rôzne, Slovenské národné divadlo. Tamtiež.

26 Viac o tom pozri: JABLONICKÝ, Jozef: Z ilegality do povstania. Bratislava 1969, s. 50-52.

však zachytila aj viaceré iné zaujímavé informácie, napríklad aj o finančných tokoch, ktoré sa na pašovanie vojakov do západnej armády používali.²⁷ Podľa zachovaného hlásenia z archívu ÚŠB „Dňa 20. 1. 1940 dozvedel som sa, že protihodnota odpredaného cukrovaru Veľký Diósek, ktorý kúpila istá banka v Budapešti zostala na zvláštnom účte, z ktorého je financovaný prechod Čechov do Maďarska a odtiaľ do Francie. Hlavným akcionárom a predsedom cukrovaru bol František Sedľa, dôverník Hodžov, ktorý aj kúpu medzi cukrovarom a bankou previedol.“²⁸ Popri takýchto veľkých prípadoch ÚŠB spracovala aj mnoho menších, prevažne proti rozširovateľom letákov a iným menej podstatným delikventom.²⁹

Počas horúceho leta 1940 ÚŠB riešila ešte jeden pomerne zaujímavý prípad, ktorý podľa všetkého má s rokovaniami v Salzburgu priamu súvislosť. Dňa 8. augusta 1940 ráno narýchlo a bez zastavenia prešiel nemecko-slovenskú hranicu úradník Ministerstva zahraničných vecí Dr. Juloslav Janek. Službukonajúcemu strážmajstrovi Štefanovi Žákovičovi sa ho nepodarilo zastaviť, nemecké úrady ho vydali až po úradnom zákroku Dr. Ondreja Velgosa z ÚŠB. Dôvod, ktorý štátnu bezpečnosť k Janekovmu zadržaniu viedol síce v povojnových výpovediach pracovníkov nie je definovaný presne, všetci sa však zhodujú v jednom – Janek robil konfidenta pre Nemcov a svojimi správmi prispel k pádu ministra Ferdinada Ďurčanského. Podľa tajomníka ÚŠB Andreja Nemčeka: „... keď som prišiel na ÚŠB v Bratislave, mal byť Dr. Janek zaistený v súvislosti s odstránením Dr. Ferdinanda Ďurčanského, ako ministra zahraničia. Počul som na ÚŠB, že keď ho boli orgánovia zo zprav. odd. zatýkať, menovaný im ušiel do Petržalky a bol vyžiadany cestou polic. atašé Goltza. Nepamätám mená agentov zprav. odd., ktorí prehliadku u Dr. Janeka robili a vyprávali, že Dr. Janek v jednej miestnosti mal nejaký prístroj, podobný dialnopolisu a mal byť s ním zapojený na Nemcov. O odpočúvacom prístroji, ktorým mal odpočúvať býv. ministra Dr. F. Ďurčanského konkrétne nič neviem, počul som však, že keď bol zaistený v Kúchübeli, že mu mali americké úrady pri prehliadke zabaviť nejaký materiál proti Dr. F. Ďurčanskému. Bližšie o tom vedel by udať Rudolf Strieženec, ktorý bol v Kúchübeli v Janekovom prípade vypočúvaný.“³⁰ Ďalší zamestnanec ÚŠB,

27 K odhaľovaniu tejto činnosti smeroval napr. aj obežník č. 386/1940 zo dňa 18. 1. 1940 s predmetom Tajná organizácia česká „Mafia“ – organizovanie sa tejto na území Slovenska. ŠA BA, f. OLS BA, 35/1948.

28 SNA Bratislava, 209-861-1, Hlásenie zo dňa 23. 1. 1940.

29 Pozri napr.: SNA Bratislava, 209-29-19.

30 ŠA BA, f. OLS BA, 587/1946, Zápisnica o výpovedi Dr. Andreja Nemčeka zo dňa 5. 11. 1946.

už spomínaný Imrich Sucký, tvrdil, že mu istý Hubber z Achstabwehrstelle Viedeň³¹ niekedy koncom roku povedal, že Janek im dodáva na Ďurčanského cenný spravodajský materiál. Že celá záležitosť je spojená s Ďurčanským potvrdzuje aj žiadosť Janekovej matky, ktorá sa po jeho zatknutí obrátila priamo na ministra vnútra Alexandra Macha. V liste píše, že je rozchýrené, že Janeka polícia zatkla preto, že „zbieral dáta“ proti ľuďom Ferdinanda Ďurčanského na MZV. Podľa tejto žiadosti po prepustení z Ilavy začiatkom roku 1940 Janek „s telom i s dušou pracoval proti neblahému režimu Ďurčanského a bol prešťastlivý, keď svitlo nové slnko s novým režimom, ktorý ste Vy pane Ministre doniesol.“³²

Na záver treba ešte raz zdôrazniť základný problém, s ktorým sa stretáva každý historik, ktorý sa venuje obdobiu Slovenskej republiky 1939 – 1945 a ktorý je markantný aj pri Ústrední štátnej bezpečnosti. Dvojkoľajnosť politiky vtedajšej vlády sa na činnosti štátno-bezpečnostnej služby odrážala úplne evidentným spôsobom. Navyše, podobne ako v iných oblastiach štátnej správy, lojalita zamestnancov kolísala a v niektorých prípadoch môžeme dokonca hovoriť o nelojálnosti k vtedajšej vláde, alebo aj k niektorej zo záujmových skupín, ktoré sa v tom čase delili o moc na Slovensku. Typickým príkladom je aj samotný, už spomínaný, prvý prednosta ÚŠB Jozef Mišík. Ten spočiatku pravdepodobne patril k podporovateľom skupiny prezidenta Jozefa Tisu. Neskôr však svoju lojalitu zmenil a rozhodol sa nespolupracovať ani s jedným z krídel, reprezentujúcich nedemokratický režim Slovenskej republiky a zapojil sa do odboja.³³ Treba však povedať aj to, že postihy občanov zo strany ÚŠB neboli samozrejme vždy determinované politickými ideálmi, ale aj praktickými ohľadmi či osobnými známosťami.

Obdobie pôsobenia Jozefa Mišíka vo funkcii prednostu ÚŠB, ktoré sa skončilo krátko po nástupe Alexandra Macha do funkcie ministra vnútra, bolo pre Ústredňu štátnej bezpečnosti obdobím, keď vo funkciách pôsobili prevažne policajní úradníci vychovaní československou demokraciou a keď sa v tomto úrade najviac dbalo na dodržiavanie právneho poriadku a zákonov.

31 SS-Oberführer Huber pôsobil ako náčelník viedenskej ústredne Štátnej polície. Pozri: SCHVARC, Michal: Sicherheitdienst a Slovensko v rokoch 1938 – 1944 (od autonómie po Povstanie). Bratislava 2006, s. 36.

32 ŠA BA, f. OLS BA, 587/1946, nedatovaný list. Na tomto dokumente (resp. jeho zlomku, ktorý sa v súdnom spise nachádza) nie je napísané, že je adresovaný ministromi vnútra, z dikcie sa to však dá usudzovať.

33 Pozri viac: JABLONICKÝ, J.: *Z ilegality do povstania ...*, s. 81.